

ד"ר מרדכי שומרון

מגמה חדשה בהתחברות לארץ

מבוא

בשנים האחרונות ניכרת בישראל תנופת בנייה גדולה. ערים רבות מתרחבות, ועיירות מעוטות תושבים הופכות לערים מתוכננות ורחבות ידיים. כל מי שנוסע ברחבי הארץ רואה בעיניו את תנופת הבנייה הגדולה מצפון ועד דרום. נבואות הנחמה של קיבוץ הגלויות ובניין הארץ מתממשות לנגד עינינו. הבנייה ברובה היא של בנייני מגורים רבי קומות, ובין אשכולות הבניינים הגבוהים ישנם שטחי ציבור פתוחים ובהם בתי ספר, גני ילדים, פארקים ומתקני משחקים. גם שכונות חדשות של בתי קרקע מוקמות, אך הן חלק קטן, באופן יחסי, מהיקפי הבנייה הכלליים. משאב הקרקע לבנייה בישראל הוא מוגבל ויקר, ולכן גם בעתיד תימשך מגמת הבנייה לגובה, כדי לאכלס תושבים רבים על שטח קטן. איכות הבנייה בבתים הפרטיים גבוהה, וכך גם במגדלי המגורים, והיא מעניקה נוחות רבה למשפחות.

א. ניתוק מהאדמה

מגמה זו של מגורים במגדלים רבי קומות מנתקת את הדיירים מהאדמה, ועלולה ליצור תחושה כי אין צורך כמעט בקשר לקרקע, שהרי ניתן לחיות חיי נוחות גם בקומה העשרים. למרבה ההפתעה, בקרב תושבים רבים בכל הארץ, ניכר רצון לחיבור ממשי לאדמה, כפי שנראה להלן. ישנם הסברים שונים לתופעה, אך אין הם עיקר עיסוקו של המאמר. דרישה זו של ציבור רוכשי הדירות מאלצת את הקבלנים המקימים את השכונות ואת גופי התכנון במדינה לתת מענה מסוג חדש. כל קבלן שבונה כיום בישראל מבני מגורים או שכונה, מחויב להקצות ולפתח גם שטחים ציבוריים הכוללים מתקנים שונים, מדשאות וגינות נוי. דבר זה אינו מובן מאליו, שהרי ניתן היה לבנות מגדל מגורים נוסף ולהרוויח ממון רב, במקום להקצות שטחים נרחבים לגינון בשכונות החדשות. גישה זו מאפיינת גם פרויקטים לאומיים-ציבוריים בכל הארץ. לדוגמה, בימים אלו נבנית הספרייה הלאומית החדשה סמוך למבנה הכנסת בירושלים. שווי הקרקע באתר גבוה מאוד, ואעפ"כ מרבית שטח האתר תוקדש להקמת גן פורח של צמחי ארץ ישראל לשימוש הציבור הרחב. המודעות הגבוהה לסביבה ולנוי בקרב חלקים נרחבים בציבור הביאה לכך שערי ישראל מגוננות כיום ברובן, ברמה גבוהה שאינה נופלת מזו של ערים בעולם. ההשקעה הכספית בגינון הציבורי עולה משנה לשנה, וראשי הערים מתהדרים בגינון ובהיותו אחד המרכיבים המרכזיים באיכות החיים בעיר. 'חן מקום על יושביו'.

החיבור המבורך בין הציבור העירוני לאדמה ולצמח בא לידי ביטוי במישורים שונים: (1) גינון במכלים ובאדניות בבתים ובמרפסות הפך בשנים האחרונות לתחום מקצועי מובהק. תחום זה כולל שימוש במכלי גידול מסוגים שונים, התאמה של מגוון צמחים לתנאי גידול משתנים ופיתוח מערכות השקיה ודישון אוטומטיות ייעודיות. הציבור העירוני משקיע ממון רב בגידול צמחים בבית, במרפסת, על גינות הגג ועל אדני החלונות.

(2) חובבי הגינון אינם מסתפקים בגידול צמחי נוי ותבלינים בעציצים בבית ובמרפסת, אלא מתאגדים יחד ומקימים גינות קהילתיות בשכונות. ישנן כיום בישראל כאלף גינות קהילתיות, המטופחות על ידי תושבים עירוניים בכל רחבי הארץ. בעיריות רבות בישראל הוקמו יחידות לטיפול בנושא, והן עוסקות בהקצאת שטחים ציבוריים לטובת התושבים ובמתן סיוע מקצועי למעוניינים בכך.

(3) פרויקט נוסף הנמצא עדיין בראשיתו אך הולך ומתרחב, הוא הקמת יער אורבני בתוך הערים ובסביבתן הקרובה. מדובר בשטחים נרחבים בהרבה לעומת הגינות הקהילתיות, שבהן מגדל הציבור, יחד עם הרשויות או בלעדיהן, עצי פרי, ירקות, תבלינים וצמחי מרפא. בדומה לגינות הקהילתיות, גם בתחום זה הציבור מוצא עניין רב בגידול היבולים בעצמו ובדרך כלל בשיטות אורגניות, ומספק לעצמו חלק מתצרוכת המזון הטרי. ציבור זה מקיים בעצמו את קביעת חז"ל: 'רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו'.

(4) כמובן לא נגרע גם חלקו של הציבור הדר בבתים צמודי קרקע, והוא משקיע ממון ואנרגיה רבים בגינות הנוי ומגדל מיני תבלינים, עצי פרי ושאר צמחי מאכל. מציאות מבורכת זו שבה עוסקים התושבים בנוי ובחקלאות עירונית מדרבנת גם את העיריות והרשויות לשדרג את רמת הגינון והגנים ברחבי העיר.

ב. הפן ההלכתי

חקלאים העוסקים בגידול יבולים חקלאיים מודעים בדרך כלל לאותן מצוות הקשורות לענפים שהם מתפרנסים מהם. חקלאי המגדל ירקות יודע שכדי לספק את סחורתו לחנויות ולרשתות השיווק, עליו לדאוג להשגחה ולאישור של הרבנות. חקלאי המגדל עצי פרי מודע בדרך כלל להלכות ערלה ונטע רבעי, כיוון שללא אישור של הרבנות, לא יוכל לשווק את הפירות. גם לנושא שנת השמיטה ישנה מודעות כללית של ציבור החקלאים. רוב החקלאים מסתמכים על היתר מכירת הקרקעות, והם מודעים לכך שעליהם להסדיר אותו לפני תחילת שנת השמיטה. החקלאים המגדלים תוצרת עבור אוצרות בית הדין עומדים בקשר הדוק עם בתי הדין ופועלים על פי הנחיותיהם. אומנם שיעור החקלאים בישראל כיום הוא מזערי ועומד על פחות משני אחוזים מכלל האוכלוסייה, אך למרות זאת מספקים חקלאי ישראל תוצרת איכותית ובשפע לציבור כולו כל ימות השנה.

בתחום הגינון הציבורי והפרטי, המודעות למצוות התלויות בארץ עדיין אינה מספקת. אומנם נערכות פעולות הסברה רבות בתחום, ע"י מכון התורה והארץ ומכונים חשובים

נוספים, אולם בפועל המודעות של הציבור במקרים רבים עדיין לוקה בחסר. ככל שאנו מתקרבים לשנת השמיטה, הולכת וגוברת התעניינותו של הציבור הרחב בשמיטה. חלק מהציבור שואל: "מה נאכל בשנה השביעית?", וחלק מהציבור כבר 'דורשין בהלכות החג' זה כמה חודשים, ומבררים כיצד יש לטפל בגינות הפרטיות והציבוריות. נתברך עם ישראל במכונים שונים העוסקים בהפצת המצוות התלויות בארץ בכלל ובשמיטה בפרט. מכון התורה והארץ עוסק בהסברה של המצוות התלויות בארץ ברבדים שונים, גם בקרב ילדי הגנים ותלמידי בתי הספר, מכין ערכות לימוד למורים ולמחנכים ועמל בהסברה לחקלאים, לגננים ולציבור הרחב. הטמעת המודעות של כלל הציבור לקיום המצוות אשר לא קוימו במשך שנות הגלות הארוכה, היא המפתח להחזרת עטרת המצוות ליושנה ולביתה.

ג. משימה מיוחדת

אחת המשימות החשובות לקראת השמיטה הקרובה תשפ"ב היא להדריך את כל העוסקים בגינון כיצד להתארגן לקראת השמיטה, כדי שיהיה ניתן לשמור את השמיטה כהלכתה בכל רחבי הארץ.

אנו חיים בתקופה שבה המודעות לגינון נמצאת בפריחה גדולה, תרתי משמע, הן בגינון הפרטי הן הציבורי. במישור המוניציפלי ישנה התקדמות ניכרת, וערים רבות בישראל נערכות בחודשים אלו במרץ רב לקראת השמיטה. הפרחים העונתיים מוחלפים בצמחים פורחים רב שנתיים, כדי שכתמים של צבע יופיעו בכיכרות ובאיי התנועה גם במשך שנת השמיטה. בערים רבות מזורזים מיזמים של פיתוח ונטיעות, כדי להימנע מביצוע מלאכות אסורות בשמיטה. האווירה הכללית בערים וברשויות השונות היא של ערב שבת, וכידוע 'מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת'. במגזר הפרטי עדיין יש לפעול רבות במישור ההסברתי. אנשים רבים המגדלים צמחים במרפסות, בגינות הגג ובגינות הביתיות אינם מודעים להיותם מחויבים במצוות התלויות בארץ בכלל ובשמירת שמיטה בפרט. לרבים נדמה כי צמחים המגודלים במכלי גידול אינם נכללים במצוות השמיטה. ישנם אומנם חילוקים הלכתיים רבים בין צורות גידול שונות, בהתחשב במיקום מכלי הגידול ובגודלם, אולם חלקם הגדול של הגידולים מחויב במצוות השמיטה (ראה 'קטיף שביעית' פרק נד). התנאי הראשון לעמוד באתגר הוא ללמוד את ההלכות הרלוונטיות, וכבר לימדונו חז"ל במסכת אבות: 'אין עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא'. לחלק ניכר מהציבור העירוני חסרה מסורת מאבותיו על שמירת שמיטה בכלל ובמכלי גידול ועציצים בפרט. זאת מפני שאלו עלו לארץ מהגולה ולא היו מודעים לנושא, או מפני שהם חיו בתנאים קשים מבחינה כלכלית, וליבם לא היה נתון לתפנוקים ולגידול צמחי נוי ותבלינים מיוחדים במכלי גידול. רוב הציבור העירוני כיום יכול להרשות לעצמו לגדל צמחים לנוי ולתועלת, והוא עושה זאת בהנאה מרובה, וטוב שכך. אולם עדיין חסרה המודעות לקיום המצוות הנובעות מהעיסוק בגידול: שמיטה, ערלה, כלאיים והפרשת תרומות ומעשרות.

המכונים, הרבנים ואנשי החינוך צריכים לנצל את החודשים הספורים העומדים לפנינו עד לשנת השמיטה, כדי ללמד ולהפיץ ברבים את נושא השמיטה במגזר הפרטי. ההתעניינות והעיסוק של הציבור הרחב בשמיטה צריכים להיות מנוצלים להעמקה ולהרחבת התודעה של קיום כל שאר המצוות שנתברכה בהם ארצנו הקדושה. מניסיוני הדל בפעילות עם ערים ורשויות בתחום השמיטה, אני יכול לומר כי הציבור הרחב, מי שכיפה לראשו ומי שאך כיפת שמיים לראשו, מתחבר באופן רציני ועמוק לשנת השמיטה. צריך לנצל את האווירה הציבורית החמה לקראת השמיטה ולמנף את המודעות של הציבור הרחב לקדושת הארץ ולקיום המצוות. מבחן שמירת השמיטה העומד כעת לפתחנו איננו רק בתחום החקלאי, אלא גם בתחום הגינון הפרטי והציבורי בכל רחבי הארץ. בעז"ה נעשה ונצליח.

